

Verslag Innovatielunch 31 maart 2016

Tbv de energieagenda van Zuid-Holland

Gedeputeerden Han Weber en Adri Bom-Lemsta hebben deze middag de aftrap verzorgd.

In een informele sfeer is nagedacht over hoe we het Energie eco-systeem en de energie-innovatiekracht van Zuid-Holland kunnen versterken en doorontwikkelen. Enerzijds door het opstellen van een Energieagenda, waarin dus ook aan innovatieontwikkeling en het oprichten van een (innovatie)fonds aandacht wordt besteed. En daarnaast zijn wij als provincie actief op terrein van ontwikkelprogramma's voor samenwerking tussen organisaties, innovatiesubsidies voor MKB en het stimuleren van de ontwikkeling van fysieke interactiemilieu's, zoals de fieldlab Green Village. Samen met kenniswereld, bedrijven, andere overheden, maatschappelijke partijen en integratoren (zoals InnovationQuarter) is verkend welke zaken op het vlak van versnelling van innovatie in de energieagenda moeten worden opgenomen.

Er werd gestart met een plenaire introductie door Chris Mooiweer, Climate Kic. *Trends and lessons for the Energy Transition.*

Alle trends geven aan dat duurzame energie een inhaalslag tov fossiel aan het maken is. Nu is het zaak om de aanwezige energie voor verandering om te zetten in solide nieuwe business. Climate Kic helpt daar (in heel de EU) aan mee, door 'accelerator' programma's voor start-ups en netwerkvormingsprogramma's voor organisaties. Mooiweer sloot af met een interessant voorbeeld uit Kopenhagen, waar Climate Kic een challenge heeft georganiseerd voor goede oplossingen voor een gezamenlijk maatschappelijk probleem. Een regionaal board heeft zich vervolgens gecommitteerd om met deze ideeën aan de slag te gaan. Uiteindelijk waren er dit 14 van de 15 geselecteerde projecten. Een mooi voorland voor de Zuid-Hollandse Energy Innovation Delta?

Hoofdpunten op basis van de gesprekken in deelgroepjes:

- Maak eerst een goede analyse van het huidige energie eco-systeem, en dan pas strategie bepaling
- Markeer een stip op de horizon,
- Maak heldere keuze voor enkele thema's waar Zuid-Holland goed in is, of juist versterking nodig heeft. Bv Warmte en juist de slimme interactie tussen modaliteiten (warmte, electra en brandstof/ Waterstof)
- Denk vanuit de klant, wanneer wordt hij/zij intrinsiek getriggerd om wat te doen met energiebesparing of opwekking (neem voorbeeld aan Tesla, Apple of Nest)
- Carbon accounting (co2 boekhouding) is een interessante trigger voor selectieproces voor innovatie, zie bv Heineken's ambitie voor zero-emission transport) en mogelijk zelf voor verevening.
- Investeer in interactiemilieu's op 'loopafstand' zoals campussen.
- Zuid-Holland is nog erg 'fossiel'. Ambitie is vanuit deze 'achterstand' in een keer naar een voorsprong te gaan, en iedereen mee te nemen.
- Inkoopkracht, van overheden, maar ook van kennisinstellingen en bedrijven is een fantastisch middel om (lokale) innovaties en daarbij de lokale economie te stimuleren. Probeer de krachten te bundelen.
- Werk aan Triple Helix ontwikkelprogramma's
- Het veld in, aan de slag, met fieldlabs en testbeds Zoals Mariahoeve of M4H, en schaal op.
- Organiseer het via een 'Challenge' (ala Climate Kic)
- Wedijver voor een international Decarbonisation Studies institute, bv gelieerd aan de TUDelft of het VN cluster in Den Haag.
- Een 'Energie Ijsbreker' of autoriteit is nodig om de nodige versnelling te organiseren en op stoom te houden.

Deelsessies: (op basis van de innovatieketen):

1. Start up en integratie van partijen
2. Fieldlabs
3. Real life testing ground
4. Launching customer
5. Platform functie

1. tafel Start up & Integratie

Tafelgasten: **Annelies van Ewijk (PZH)**, Rinke Zonneveld (IQ), Chris Mooiweer (Climate KIC), Ad van Wijk (TU Delft), Adri Bom (PZH) Jasper Snoek (st. Doen)

Kansen voor energie-innovatie in Zuid-Holland (wat)

- Kies een (energie-deel)thema waarop je een cluster wilt vormen en bouw dat gericht uit. Start met iets waar je al (regionaal of wereldwijd) goed/deskundig in bent. Zorg dat je aantrekkelijk bent voor partners in de keten om zich er te vestigen: Verbind onderzoek, kennis, proeflocaties, innovators, start ups, scale ups, bedrijven en toeleveranciers. Bijvoorbeeld waterstofcluster in Delft (vb. Den Haag security, Leiden bioscience): TU Delft, The Green Village, Hyundai, 3M etc.
- Gebruik de kracht van de omvang/massa in Zuid-Holland. Integreer in de keten: elektriciteit, waterstof, ammoniak, warmte. Smart multi commodity grid.
- Warmtenet: maak er een no regret maatregel van, begin met meer lokale netten/bronnen. Is die grote infra wel echt nodig? Warmtevraag en warmteaanbod gaan immers dalen. En we gaan steeds meer energievormen over de weg/water vervoeren naar de plek van bestemming (is flexibeler dan dure, starre infrastructuur).
- Innovatie begint met uitgebreide kennis van de doelgroep voor een product/dienst. Ken je (potentiele) klanten!! Maar ook: verbind doelgroep, kennis, markt en een goed businessmodel met elkaar.
- Energiebesparing: maak/beïnvloed (energie)normen/wetten voor apparaten, stuur mee adhv verordeningen.
Kies hoog ambitieniveau en werk van daaruit terug

Kenmerken Zuid-Holland

Veel universiteiten en kennisinstellingen, grote haven, veel glastuinbouw en een hoge bevolkingsdichtheid, veel goed opgeleide mensen, hoge levensstandaard.

Succesvolle aanpak (hoe)

- Zorg voor het ruimtelijk faciliteren van de energietransitie. Maak ruimte, ook regelruimte voor het experimenteren etc.
- Draag actief bij aan het opheffen van (vermeende) belemmeringen in regelgeving.
- Laat incubators mee participeren in start ups, dat geeft meer binding, commitment.
- Stel een ambitieus doel (net niet haalbaar?), bv 40% van het energieverbruik van Z-H in 2030 moet duurzaam zijn opgewekt.
- Alle delen van de samenleving moeten mee kunnen doen. Maak het voor iedereen aantrekkelijk en bereikbaar.
- Zet de jeugd (kinderen en scholieren) in, dat is de toekomst.
- Maak er een leuk spel van (maar tegelijk ook met serieuze doelen), activeer mensen op een speelse manier.

- Zorg voor bewustwording bij iedereen
- Zet (guerilla)marketingtechnieken in.
- Het is èn een disruptieve aanpak èn een incrementele aanpak, afhankelijk van het onderwerp
- Maak business cases vanuit de wereld over 10 jaar, hoe ziet de wereld er dan uit, wat willen we dan hebben/zijn/doen etc.

Procesopmerkingen

- Goed open gesprek.
- Behoefte aan (meer) uitwisseling, waardering voor de rol die de provincie opkaart.
- Concept energieagenda toezenden voor definitieve vaststelling?

Advies: en-en! En meer uitwisseling

2. Field Labs

Tafelgasten: **Wijnand van Smaalen (PZH)** Joerg Wehner (ESA Estec), Dhr J. van der Wel (Technolution), Jaron Weishut (Green Village).

Start met een korte introductie over The Green Village, het 'Fieldlab' op de TUD campus, voor energie en mobiliteit.

Kansen voor energie-innovatie in Zuid-Holland (wat)

- Zuid-Holland beschikt (potentieel) over diverse energiebronnen, een grote bevolking, en een concentratie van overheden, ook internationaal, vooral de combinatie maakt het interessant
- De regio is ook uitermate interessant als locatie voor field labs: field labs zijn het stadium tussen het 'gewone' lab en de implementatie in pilots (eerste toepassingen in de reguliere context van bestaande regelgeving).
- Een field lab als Green Village concentreert zich op energie, maar voor innovatie zijn zeker ook de cross-overs met andere sectoren van belang. Die cross-overs kunnen ook gemaakt worden vanuit andere field labs (op andere thema's) dan Green Village.
- Van field labs heb je er niet zoveel nodig, maar het is niet erg als er meerdere zijn, mits ze onderling van elkaar leren.
- Cluster space biedt kansen voor crossovers tussen space en energie, maar ook als leverancier van data en ICT-applicaties

Succesvolle aanpak (hoe)

- Essentieel is dat de beschreven keten van innovatie gesloten wordt: houd voor ogen dat consumenten/prosumers, innovatieve bedrijven, regelgeving en techniek alle 4 aandacht vragen.
- Fysieke nabijheid is (ook) nodig voor innovatie, zeker cross-overs. Dit geldt ook voor energie: zorg voor fysieke clustering van bedrijven en onderzoekers rond thema's.
- De Provincie kan een sleutelrol vervullen door als launching customer op te treden, de lessen van diverse locaties (zie boven: ook van andere field labs) te bundelen en verspreiden, en op basis van de ervaringen telkens de eisen naar boven bij te stellen.
- Voor implementatie van in field labs geteste innovaties is soms nodig dat bestaande regelgeving of beleid moet worden 'doorbroken': daarvoor is een 'Energie Ijsbreker' nodig
- Er zijn een paar fysieke locaties om dingen uit te testen voor je naar pilotlocaties gaat
- Er is een orgaan nodig dat als een soort 'energie-ijsbreker' functioneert: baanbreken voor innovaties, regels in de weg opruimen, data geleverd, verbindingen gelegd → niet alleen publiek, niet verticaal, maar partijen bij elkaar

3. Real life testing ground

Tafelgasten: Wiebe Brandsma (PZH), Kees d'Huy (TNO) , Sandra Nap (Klimaatfonds Haaglanden), Sander van de Wal (IQ), Rik Heerink (Stedin), Paul Keyweg (Post-Kogeco). Tom de Vries (CityTec) en Han Weber (PZH)

Gestart met een korte introductie door Kees d'Huy over de ambities voor een Smart Multi Community Grid in MRDH verband. Een 'Real Life Testing Ground' plan voor 300.000 woningen, om deze 'smart' te verbinden met warmte, waterstof en elektrisch vervoer.

In praktijk testen, ook over wat willen bewoners en bedrijven in

Koppelen van waardeketens

Zien wat effecten voor verschillende waardeketens zijn → andere verdien/marktmodellen

Is oplossing

Willen zien op districtplus niv: smartgrids

Nanogrids: huizen

Microgrids: burens

Mesogrids: buurten

Deze verbinden en kijken naar storage en conversion: om ervaring op te doen en te zorgen dat er bedrijvigheid ontstaat

Nieuwe bedrijvigheid creëren

Nodig: schaal, kunnen experimenteren: regelluwigheid, marktmodellen,

2 typen wijken op het oog; nieuwe gebiedsontwikkelingen bv Merwede4 en eentje bottomup: wijken waar energie zit maar een handje geholpen moeten worden.

Middel wordt soms te vroeg tot doelverheven

Te verbinden? Hoop is te doen, maar je moet het uiteindelijk rond rekenen, kijken wat je nodig hebt/wilt om op te schalen

Wat er bovengronds te maken is bepaalt ook ondergronds

Wat kan provincie doen?

Regelluwigheid ook rijk

Aantal dingen slimmer, sneller en verder gaander, geeft deel onrendabelheid: fonds, Junckergeld

Kunnen we hier stabiliteit technisch en afspraken voor langere periode aan ontlenen? Investeringsstermijn, zekerheid voor ondernemer

Advies: Maak een businesscase voor Mariahoeve als pilot i.s.m. de diverse partijen

4. Launching Customer

Tafelgasten: Marco van Steekelenburg (PZH), Maarten Nypels (gem Rotterdam), Martijn Kosterman (gem Den Haag), Leo Freriks (Siemens), Alex Ouwehand (ZHNM), Linco Nieuwehuizen (EPZ).

Gestart met een korte introductie door de drie overheden (PZH, Rotterdam en Den Haag) , wat zij al doen aan 'launching customership'. Bv de www.n470geeftenergie.nl van PZH.

Vorstelrondje: drie overheden bij elkaar, pzh en twee grote gemeenten. Samen besteden ze meer dan 1 mld per jaar aan. Reden voor Siemens om te zeggen: Launching customer: Ja graag! Bovendien via de

EPZ kunnen we dit ook nog opschalen naar kennisinstellingen (ala Pulse gebouw van TUDelft) en bedrijven zelf.

Rangorde van prio's plus aanpak:

1. Carbon Pricing/Carbon accounting: gebruik dit als hefboom om energie en innovatieprojecten van de grond te krijgen. Denk bv aan de co2 nulmeting voor de N470, welke innovaties stimuleerde voor maaibeheer. Maar denk ook aan RijnLandRoute om de varianten te selecteren
2. Start Real life testing grounds met smart grids op enkele voor de hand liggende plekken: bv M4H vanwege het innovation Distric, of Mariahoeve vanuit lokale acute noodzaak. De partners zijn al aanwezig tijdens de lunch, dus een afspraak is snel gemaakt. Kijk hierbij ook naar besparing, multi-commodity (E-W-K) en bv het dakpotentieel. Maar ook aan de diverse subsidie mogelijkheden die er al zijn voor verduurzaming woningen en vastgoed
3. Benut collectieve (inkoop)kracht, maar hou het flexibel. Deel vooral kennis en ervaring over hoe je dit als eis kan opnemen in je aanbesteding, bv zero emmissie en ook bij diensten.
4. Belangrijkste energietransitie opgave ligt bij de industrie. Neem bij EPZ ook juist de 'fossielen' mee, bv best practise van Vopak, Nesle of zelf Shell. Betrek hierbij ook de CCS discussie en carbon accounting, en biobased CCS?
5. Mobiliteit en transport: gaat veel geld in om. Maar de bestaande pilots (N211/N470) groter en betrek ook naburige gemeenten (bv Den Haag), of logische partners (zoals HTM voor de E-highway op centrale as in Westland) of de warmterotonde
6. Leer van elkaar en leidt elkaar op. Sociale innovatie, maar ook ROC's en VMBO's meenemen om installateur van de toekomst op te leiden, en neem vooral de installatiebedrijven mee. Neem voorbeeld aan Pact op Zuid (Rotterdam). Maar stel ook kennis-deel eisen aan te subsidiëren of aan te besteden (innovatieve) project, bv v Mourik ijsvrijasfalt.

5. Platform:

Tafelgasten: Matthijs Mahler (PZH), Fred van Beuningen (Clean Tech Delta), Ron van der Helm (PZH),, Tim Zijdeveld (TNO), Ed Buddebaum (Topsector), Marco Kruithof (Stedin),,

Korte introductie over wat het Clean Tech Delta is en doet als platform.

Centrale vraag aan deze tafel is wat voor platform je nodig hebt om innovatie te stimuleren. Wat is het, wat verwacht je ervan, hoe werkt het.

De tafel gunt onze regio unaniem:

- Een ijzersterk bio-refinery cluster;
- Meer regelruimte
- Een social lab
- Meer experimenteerruimte
- Systeeminnovatie
- Meer vrouwen in de energie en innovatiewereld
- Minder gepraat en meer actie

Een platform zou daarbij dus in ieder geval moeten helpen. Wat is er dan echt nodig?

Voor een platform is van belang dat je goed weet en definieert waaraan je succes afmeet. Wat is daarvoor de maat? In ieder geval is maatgevend of de visie van het platform deugt, in lijn is met het doel van de opdrachtgevers. En het belangrijkste is of het werkt. Haal je je doelen.

Doelen van een platform zouden kunnen/moeten bestaan uit:

- Interesse ophalen bij de leden

- Businesscases bouwen /helpen bouwen
- Een narratief maken voor het doel
- Ideeën scouten
- Potentiële aanwinsten voor de regio scouten
- Hick-ups verzamelen en adresseren

Noties voor de overheid die geld wil besteden aan platforming:

Steek je geld in innovatie!!

Steek je geld niet in projecten die toch wel gebeuren

Meestal helpt het als je kiest. Dat geeft richting, maar je hoeft niet persé of altijd te kiezen, je kun het ook omdraaien en vooral goede initiatieven omarmen;

Niet kiezen omdat je het niet zeker weet is in ieder geval de verkeerde keuze en werkt verlamdend.

Laat ook tijdelijk platforms toe voor een specifiek project

Beperk je op energiegebied tot de vier hoofdstromen (HTV, LTV, e⁻, en M&T)

Geef initiatieven van onderop meer ruimte! In regels en ook in platform verband.

Pak dingen die samenhangen ook gezamenlijk aan.

Tot slot,

Een beetje meer leiderschap van de provincie zou wel worden gewaardeerd.